

УДК 342.951:351

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.06.88>

ВОЄННИЙ СТАН ЯК ЧИННИК ЗРОСТАННЯ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ

Гришко В.І.,

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри правоохоронної діяльності
та спеціальних юридичних дисциплін,
Національний університет водного господарства
та природокористування
ORCID: 0000-0001-7512-0005*

Лисий В.І.,

*здобувач 4 курсу
Навчально-наукового інституту права,
Національний університет водного господарства
та природокористування*

Гришко В.І., Лисий В.І. Воєнний стан як чинник зростання корупції в Україні.

Визначається проблема зростання корупції в Україні в умовах воєнного стану, який був введений через повномасштабне вторгнення Російської Федерації у 2022 році. Автори аналізують, як впровадження цього режиму, націленого на забезпечення національної безпеки, посилює ризики корупційних зловживань через зростання повноважень державних органів, економічні труднощі та обмежений громадський контроль. Основну увагу приділено наступним сферам: політичній, судовій, військовій і медичній, оскільки вони мають значний вплив на українське суспільство та обороноздатність країни.

Спочатку аналізу піддається політичний аспект проблеми. Автори зазначають, що через під час воєнного стану, громадськість стикнулася з проблемами можливості контролю за діяльністю політичних лідерів, а через відсутність виборів під час воєнного стану політики можуть використовувати для своєї користі. Під час такого критичного періоду в історії нашої держави це веде до зниження прозорості процесів ухвалення рішень, що підриває довіру суспільства до представників влади та інституцій загалом.

Далі досліджується сфера правосуддя, яка в умовах воєнного стану стикається із збільшенням випадків корупції у сфері правосуддя. Автори на прикладі корупційного скандалу з колишнім головою Верховного суду Князева наголошують про недопустимість корупції в судовій системі, а також про важливість змін у чинному кримінальному законодавстві.

Проблеми у військовій та медичній сферах повинні розглядатися комплексно. Зокрема, корупційні схеми у військовій галузі виникають під час закупівель, логістики, мобілізаційних

процесів, а також у роботі військово-лікарських комісій (ВЛК). Недоліки у роботі ВЛК дозволяють певним особам уникати служби, тоді як інші потрапляють на фронт, незважаючи на серйозні проблеми зі здоров'ям. Це ставить під загрозу не лише життя військовослужбовців, але й загальну ефективність оборони.

Для протидії та запобіганню розвитку корупційних ризиків автори пропонують комплекс заходів. Пропонується створення тимчасових органів громадського нагляду у взаємодії з міжнародними партнерами (залучення їхніх представників), які разом здійснювали б моніторинг рішень уряду та Верховної Ради. Наголошується, що незалежний нагляд посилить прозорість дій влади і підвищить довіру з боку громадян та міжнародних партнерів. Крім того, автори рекомендують застосовувати фінансові санкції проти політичних партій та установ, що опинилися в корупційних скандалах, що стане стримуючим фактором.

У статті робиться висновок, що подолання корупції в умовах війни є ключовим для збереження національної єдності та ефективності використання ресурсів. Це дозволить підвищити підзвітність державних інституцій та допоможе Україні впоратися із сучасними викликами.

Ключові слова: воєнний стан, корупційні проблеми, національна безпека, кримінальна відповідальність, громадський контроль.

Grishko V.I., Lysy V.I. Martial law as a factor in the growth of corruption in Ukraine.

The problem of the growth of corruption in Ukraine under martial law, which was introduced due to the full-scale invasion of the Russian Federation in 2022, is identified. The authors analyze how the implementation of this regime,

aimed at ensuring national security, increases the risks of corruption abuses due to the growth of the powers of state bodies, economic difficulties and limited public control. The main attention is paid to the following areas: political, justice, military and medical, as they have a significant impact on Ukrainian society and the country's defense capability.

First, the political aspect of the problem is analyzed. The authors note that during martial law, the public faced problems with the ability to control the activities of political leaders, and due to the lack of elections during martial law, politicians can use it for their own benefit. During such a critical period in the history of our state, this leads to a decrease in the transparency of decision-making processes, which undermines public trust in government representatives and institutions in general.

Next, the judicial system is examined, which under martial law is faced with an increase in cases of corruption in the justice sector. Using the example of the corruption scandal involving the former chairman of the Supreme Court Knyazev, the authors emphasize the inadmissibility of corruption in the judicial sector, as well as the importance of changes in the current criminal legislation.

Problems in the military and medical sectors should be considered comprehensively. In particular, corruption schemes in the military sector arise during procurement, logistics, mobilization processes, as well as in the work of military medical commissions (MMCs). Deficiencies in the work of MMCs allow certain individuals to avoid service, while others end up at the front, despite serious health problems. This threatens not only the lives of servicemen, but also the overall effectiveness of defense.

The authors propose a set of measures to counteract and prevent the development of corruption risks. It is proposed to create temporary public oversight bodies in cooperation with international partners (involving their representatives), which would jointly monitor the decisions of the government and the Verkhovna Rada. It is emphasized that independent oversight will enhance the transparency of government actions and increase trust on the part of citizens and international partners. In addition, the authors recommend applying financial sanctions against political parties and institutions involved in corruption scandals, which will become a deterrent.

The article concludes that overcoming corruption in wartime is key to preserving national unity and the efficiency of resource use. This will increase the accountability of state institutions and help Ukraine cope with modern challenges.

Key words: martial law, corruption problems, national security, criminal liability, public control.

Постановка проблеми. В Україні, яка вже понад десятиліття переживає період війни, питання корупції стало однією з найважливіших проблем суспільного та політичного життя. Війна на сході країни, повномасштабне вторгнення з боку Російської Федерації та численні виклики національної безпеки створюють складні умови для функціонування державних інститутів і управлінських механізмів, які забезпечують функціонування демократії в нашій державі. Воєнний стан, запроваджений в умовах екстремальних загроз, хоча і має на меті забезпечення національної безпеки, водночас з недосконалими механізмами боротьби з корупцією створює сприятливе підґрунтя для її розширення.

Дослідження теми «Воєнний стан як чинник зростання корупції в Україні» визначається декількома факторами. По-перше, воєнний стан часто супроводжується значним розширенням повноважень державних органів, що може призвести до зловживань та зменшення прозорості їхньої діяльності. По-друге, економічні труднощі, пов'язані з війною, підвищують ризики корупційних проявів, оскільки ресурси та фінансові потоки, пов'язані з обороною і відновленням, стають об'єктами численних спроб маніпуляцій і привласнень. По-третє, у умовах нестабільності і відсутності ефективного контролю з боку громадськості зростає ймовірність несанкціонованих дій, які можуть підривати довіру до державних інституцій.

Дослідження цього питання є вкрай важливим для розуміння механізмів корупції в умовах кризових ситуацій і розробки ефективних стратегій боротьби з цим явищем. Аналіз впливу воєнного стану на корупційні процеси дозволить краще оцінити чинники, що сприяють росту корупції, і виявити шляхи для покращення державного управління та посилення антикорупційних заходів в Україні.

Звісно, ми вважаємо, що введення воєнного стану на території нашої держави є обґрунтованим та вкрай необхідним під час повномасштабного вторгнення, однак, на жаль, досить велика кількість громадян намагається використати цей правовий режим для задоволення власних бажань та досягнення своїх цілей, породжуючи цим ще більше корупційних проблем. У свою чергу це впливає на роботу державних установ, створюючи можливості для зловживань та послаблення контролю за дотриманням законодавства. Така ситуація є загрозою для прав та інтересів законослухняних громадян, а також ефективності функціонування всієї правової системи нашої країни. Тому вивчення цього питання є надважливим для розуміння причин

корупції в умовах воєнного стану та розробки заходів щодо її попередження та протидії.

Стан опрацювання проблематики. Корупційні проблеми під час воєнного стану є відносно новою темою для української наукової спільноти, проте з самого початку повномасштабного вторгнення Російської Федерації вони активно досліджуються та аналізуються. Науковці та практики звертають увагу на збільшення корупційних ризиків у період такої кризової ситуації, коли ускладнюється контроль громадськості за процесами в державі, а система стримувань і противаг неповноцінно. У наукових роботах розглядаються питання зловживань владою в умовах воєнного стану, включно з обмеженням виборчих прав, скороченням громадського контролю та збільшенням повноважень для представників державної влади.

Актуальність питання підсилюється значенням міжнародної підтримки України, яка частково залежить від успіхів держави у боротьбі з корупцією. У сучасних дослідженнях надаються рекомендації щодо посилення антикорупційного законодавства та впровадження додаткових заходів громадського і міжнародного контролю, що сприятиме збереженню довіри суспільства та підтримки міжнародних партнерів у воєнний час.

Дослідженням корупційних проблем під час воєнного стану в Україні та застосуванням законодавства щодо них у своїх працях займалися такі науковці як Жилка М.П., Лещенко О.Ю., Кіблик Д.В., Дем'янчук Ю.В., Сидоренко В.В. та інші.

Мета дослідження – дослідити питання, пов'язані з негативним впливом правового режиму воєнного стану на зростання корупції в Україні, а також виявити основні причини та можливі шляхи боротьби з корупційними проявами в умовах воєнного часу.

Виклад основного матеріалу. Для більш кращого розуміння воєнного стану як правового режиму нам потрібно звернутися до чинного законодавства, а відтак відповідно до Закону України "Про правовий режим воєнного стану": "Воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень." [1] З цього визначення ми розуміємо, що основною метою воєнного стану має бути забезпечення стабільності нашої держави та її національної безпеки, однак бажаний ефект був створений лише на початку війни 2022 року, після чого в Україні розгорілося велика кількість корупційних скандалів, що негативно впливають на єдність українського суспільства. На нашу думку, корупційні проблеми під час воєнного стану найбільше виникають у наступних сферах: військовій, медичній, політичній та правосуддя, що є тісно взаємопов'язаними між собою, особливо в цей період. На підтвердження цього твердження за основу ми взяли дослідження Київського міжнародного інституту соціології "Динаміка довіри окремим інституціям у 2021-2023 роках" (таблиця 1) [2].

Інституція	Захід 2022	Захід 2023	Центр 2022	Центр 2023	Південь 2022	Південь 2023	Схід 2022	Схід 2023
Президент України	85	58	86	68	84	60	78	54
Верховна Рада України	34	13	40	17	34	15	25	13
Уряд України	50	22	55	29	50	27	49	26
Головнокомандувач В. Залужний	---	90	---	90	---	83	---	90
Збройні сили України	98	98	97	97	95	92	94	96
СБУ	62	56	63	63	67	52	52	58
Національна поліція	57	42	60	44	61	38	52	41
Суди	26	14	28	10	24	15	16	12
Прокурори	22	10	24	7	19	10	14	14
Церква	54	50	40	37	38	32	42	24
Українські ЗМІ	61	26	58	31	55	31	47	21
Волонтери	86	86	82	85	87	79	82	88

Таблиця 1. Довіра інституціям у регіональному вимірі

На наш погляд, факторами, які вплинули на це є:

– Неможливість проведення виборів в Україні, що в свою чергу породжує відчуття безкарності та безмежної влади як у депутатів Верховної Ради України, так і депутатів нижчих ланок управління. Яскравим прикладом цього є 18 липня 2024 року, коли народні депутати проголосували у першому читанні за законопроект № 11340, що фактично надавав можливість підозрюваному чи обвинуваченому у вчиненні корупційного злочину частково відшкодувати завдані збитки державі та уникнути відповідальності за скоєні злочини [3] (взагалі це можна охарактеризувати як узаконений “відкат” державі). Також не потрібно забувати і про кримінальні провадження щодо депутатів ВРУ: Шуфрич, Рабінович, Деркач, Тищенко та один з останніх Дмитрук Артем. Все це нищить не лише довіру нашого суспільства до ВРУ як законодавчого центру української демократії, а й гальмує підтримку України з боку наших міжнародних партнерів. Для вирішення питання недовіри до судової системи та ефективного контролю за політичною відповідальністю варто розглянути кілька ключових механізмів, які можуть сприяти підвищенню прозорості та відповідальності в період воєнного стану.

1. Створення тимчасового органу громадського нагляду: Одним з ефективних кроків може стати створення незалежного органу, який на час воєнного стану буде виконувати функції громадського нагляду за діяльністю Верховної Ради та уряду. До складу цього органу можуть увійти представники громадськості, обрані через відкриті конкурси. Такий орган міг би здійснювати моніторинг рішень, аналізувати корупційні ризики та доповідати про їх виявлення, що допоможе посилити прозорість діяльності парламенту. Не можемо не погодитися, з В.А. Абдулаєвим про те, що “зміцнити роль громадянського суспільства у процесах запобігання та протидії корупції сприятиме активне використання таких форм комунікації між органами публічної влади і громадськими організаціями, як: обопільне здійснення антикорупційного моніторингу; у межах державної антикорупційної політики активне впровадження в життя програм дослідницького, аналітично-аналізуючого, роз’яснювально-просвітницького характеру; забезпечення з боку органів публічної влади відкритості та доступності інформації для широких верств населення про стану, рівень, обсяги корупції та здійсненні відповідні антикорупційні заходи тощо” [3].

Також варто залучити міжнародних партнерів до формування цього органу або до участі в процесах моніторингу, щоб забезпечити високий рівень довіри з боку як українського суспільства, так і міжнародної спільноти. Це може допомогти партнерам переконатися у прозорості та чесності рішень, прийнятих під час війни.

2. Відповідальність за політичні рішення: Одним з механізмів підвищення відповідальності політич-

них партій може бути запровадження фінансової відповідальності за невиконання антикорупційних та інших ключових зобов’язань. Наприклад, якщо політична партія чи її представники ухвалюють рішення, що йдуть врозрід із принципами прозорості або призводять до корупційних скандалів, держава може зменшити державне фінансування цієї партії. Така система штрафів стимулюватиме політичні сили до більш відповідальної поведінки та мінімізує ризики корупції в їхніх діях.

3. Міжнародний контроль: Для забезпечення більшої прозорості та підзвітності державних органів міжнародним партнерам залучити представників наших міжнародних партнерів для аудиту та контролю рішень, які мають важливе значення для країни. Це може бути спільна комісія з міжнародних експертів, що проводитиме моніторинг діяльності парламенту та уряду, гарантуючи відповідність міжнародним стандартам.

Таким чином, комплексний підхід до реформування системи під час війни, зокрема створення тимчасових органів нагляду, відповідальність політичних партій, посилення антикорупційного законодавства та залучення міжнародних партнерів, може значно підвищити довіру суспільства до політичних інституцій в Україні.

– Проблема довіри до судової системи України є постійною і тягнеться ще з часів становлення державності. З початком війни це питання набуло ще більшої гостроти, оскільки в умовах кризи люди очікують швидкого та справедливого правосуддя. Однак, на практиці бачимо зовсім іншу картину: судові процеси тягнуться роками, рішення не завжди виконуються, а ключові фігуранти корупційних справ уникають відповідальності, залишаючи країну. Така ситуація значно підриває суспільну довіру до судової системи та викликає сумніви у її здатності забезпечити справедливість і законність.

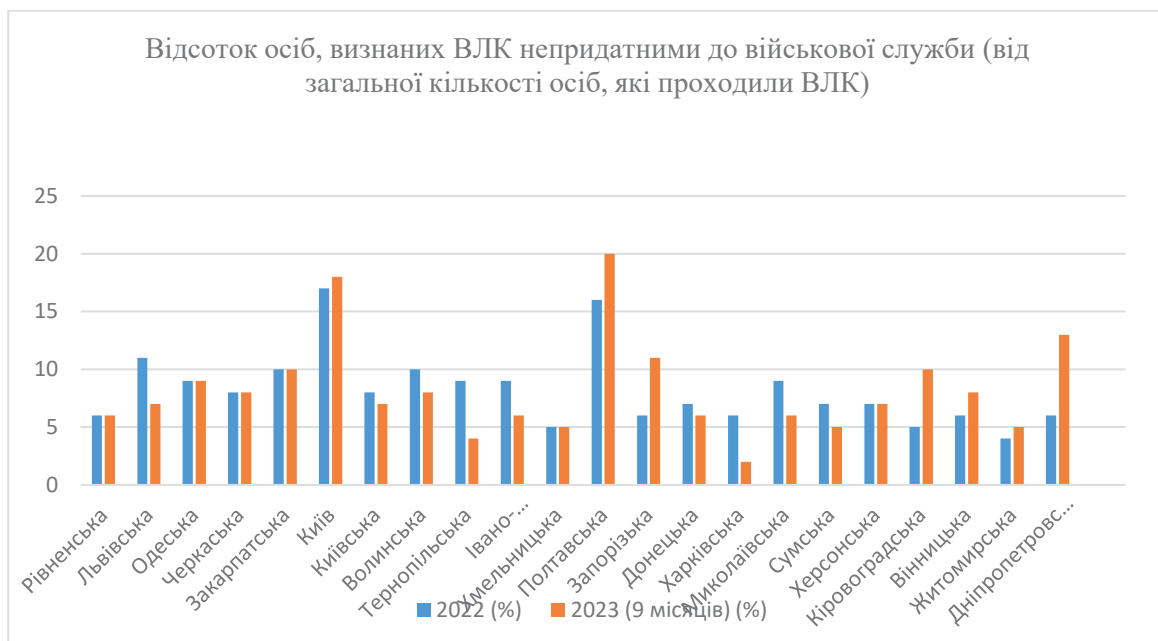
Особливо це відчутно в боротьбі з корупцією, де, попри постійні заяви про рішучість дій, конкретні результати залишають бажати кращого. Численні резонансні справи, пов’язані з корупційними злочинами, часто закінчуються тим, що фігуранти залишаються безкарними або ж отримують мінімальні покарання. Це створює враження, що судова система не спроможна ефективно функціонувати в умовах, коли суспільство вимагає прозорості та справедливості більше, ніж будь-коли. Прикладом корупції на найвищому рівні під час війни стала справа ексголови Верховного Суду Князева, який за версією слідства “перебував у змові з нотаріусом Кирилом Горбуровим та адвокатом Олегом Горещьким організував схему з одержання хабарів за ухвалення потрібних судових рішень, зокрема на користь олігарха Жеваго. За це вже ексголови Верховного Суду загрожує до 12 років в’язниці.” [4]. Розгляд справи триває вже близько року, однак ні резонансність справи, ані важливість цієї для справи не лише для української судової системи, а й для

наших міжнародних партнерів, не дають помітного просування. Навпаки ми бачимо протилежне, оскільки 31 січня 2024 Князев вийшов під заставу у 18 млн. грн (хоча йому інкримінують отримання хабаря у розмірі 2,7 млн\$, що за курсом НБУ на той момент становило близько 101 млн грн.) [4]. На нашу думку, інститут застави у таких справах є неефективним та законодавчо застарілим, оскільки, дає змогу підозрюваному вийти на волю та й ще залишити з собою частину коштів. Звісно, КПК передбачає, що “у виключних випадках, якщо слідчий суддя, суд встановить, що застава у зазначених межах не здатна забезпечити виконання особою, що підозрюється, обвинувачується у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого злочину, покладених на неї обов’язків, застава може бути призначена у розмірі, який перевищує вісімдесят чи триста розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб.” (ч. 5 ст. 182 КПК України) [5]. Однак законодавець не врахував можливості використання зменшення застави корупціонерами для власної вигоди, відтак на початку Князеву було потрібно внести заставу у 107 млн, що значно більше ніж остаточна застава в 18 млн. Ми вважаємо, що у таких справах потрібно змінювати підхід та законодавчо закріплювати норму про те, що застава не може бути меншою ніж сума отриманої неправомірної вигоди, а під час воєнного стану заборонити взагалі встановлювати розмір застави для запобігання можливим ризикам втечі або переховування від органів досудового слідства. Ми переконані, що це не має стосуватися лише конкретного інституту державної влади в Україні. Також можливо ввести поняття в ККУ поняття репутаційних збитків державі, її органам влади, що має на меті посилення відповідальності, наприклад за ту ж саму корупцію посадових осіб, яка буде враховувати посаду, важливість її для тієї чи

іншої ланки системи влади та міжнародного сприйняття України як демократичної держави.

– Корупція в медичній та військовій сферах під час дії воєнного стану набуває особливої гостроти у контексті мобілізації, роботи військово-лікарських комісій (ВЛК), а також виїзду за кордон. Ці аспекти є критично важливими для забезпечення ефективної оборони країни, проте водночас є одними з найбільш вразливих до корупційних схем, що ставить під загрозу обороноздатність та соціальну стабільність. Корупція в одній із цих сфер неминуче впливає на інші: зловживання у ВЛК послаблює обороноздатність країни, незаконний виїзд військово-взобов’язаних знижує кількість мобілізованих, а корупційні схеми в медичних установах загрожують здоров’ю як військових, так і цивільних. Тому корупцію в цих секторах слід аналізувати комплексно, з урахуванням їхнього впливу на загальну оборонну стратегію країни та соціальну стабільність під час воєнного стану.

Однією з ключових ланок обороноздатності та стабільності є робота військово-лікарських комісій (ВЛК), оскільки вони визначають придатність громадян до служби, встановлюють стан здоров’я військовослужбовців. Корупція у ВЛК дозволяє окремим особам уникати військової служби, тоді як інші, можливо навіть непридатні, опиняються на фронті через недоліки у процедурі перевірок. Це ставить під загрозу життя і здоров’я військових та знижує загальну ефективність армії. Крім того, корумповані рішення у ВЛК підривають довіру до військової медицини та створюють нерівність між різними верствами населення. Національне агентство з питань запобігання корупції провело дослідження, в якому проаналізувало відсоток осіб, визнаних ВЛК непридатними до військової служби. (таблиця 2) [6].

Таблиця 2

Саме НАЗК зазначає, що «Виявлено суттєву відмінність частки осіб, непридатних до військової служби, у м. Києві та Полтавській області порівняно із середнім показником по Україні. Зокрема, у 2022 році у м. Києві цей показник перевищував середнє значення (8%) на 9 п.п., а в Полтавській області – на 8 п.п. За 9 місяців 2023 року в м. Києві цей показник перевищив середнє значення (7%) на 11 п.п., а в Полтавській області – на 13 п.п.» [6]. Ми вважаємо, що однією з найбільших проблем, яка навпаки мала б забезпечувати попередження вчинення таких злочинів, є занадто м'яка санкція, які встановлені Кримінальним Кодексом України, а саме ст. 358 КК України, за ч. 1 якої передбачено покарання «Підроблення посвідчення або іншого офіційного документа, який видається чи посвідчується підприємством, установою, організацією, громадянином-підприємцем, нотаріусом, державним реєстратором, суб'єктом державної реєстрації прав, особою, яка уповноважена на виконання функцій держави щодо реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань, державним виконавцем, приватним виконавцем, аудитором чи іншою особою, яка має право видавати чи посвідчувати такі документи, і який надає права або звільняє від обов'язків, з метою використання його підроблювачем чи іншою особою або збут такого документа, а також виготовлення підроблених печаток, штампів чи бланків підприємств, установ чи організацій незалежно від форми власності, інших офіційних печаток, штампів чи бланків з тією самою метою або їх збут – штрафом до однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або пробачіним наглядом на строк до двох років, або обмеженням волі на той самий строк» [7]. Хоча стаття і зазнавала змін під час дії воєнного стану, але вона не може забезпечити своєї превентивної функції повною мірою, оскільки для цього на даний час законодавець повинен зрозуміти, що потрібно враховувати важливість ВЛК для обороноздатності країни, її мобілізаційного та ротаційних ресурсів. Тому санкція з урахуванням сьогодення повинна в собі містити розуміння підризу довіри до державних інституцій, зниження мобілізаційного ресурсу України та мати набагато жорстокішу санкцію з можливістю конфіскації майна та тривалішим терміном ув'язнення.

Висновки. Загалом боротьба з корупцією в Україні в умовах воєнного стану є надзвичайно важливою з кількох причин, що впливають як на внутрішню ситуацію в країні, так і на її міжнародне становище. У період війни, коли держава стикається з численними викликами, корупція стає одним із ключових факторів, що підривають стабільність і ефективність функці-

онування всіх суспільних інститутів. По-перше, корупція значно послаблює обороноздатність країни. Кожен нечесно витрачений ресурс, кожна незаконно укладена угода або неправильно спрямовані кошти зменшують можливості Збройних Сил України та інших силових структур забезпечити належний рівень безпеки та оборони. Це призводить до серйозних та болючих наслідків, включаючи загибель військових, втрату територій та стратегічних позицій. По-друге, під час воєнного стану критично важливою є довіра громадян до влади. Корупція руйнує цю довіру, породжуючи розчарування та зневіру в здатності держави захистити своїх громадян та забезпечити їхні основні потреби. В умовах війни, коли згуртованість суспільства є запорукою опору агресору, подолання корупції стає необхідним для збереження національної єдності. По-третє, ефективна боротьба з корупцією є важливою для забезпечення прозорого і справедливого розподілу ресурсів. Війна створює величезні потреби в додаткових фінансових та матеріальних ресурсах для забезпечення обороноздатності, надання гуманітарної допомоги постраждалим та відбудови інфраструктури. Корупція зменшує доступність цих ресурсів, що ускладнює вирішення нагальних проблем та підвищує ризики соціального напруження. Крім того, антикорупційні заходи сприяють зміцненню міжнародної підтримки України. Західні партнери та міжнародні організації уважно стежать за реформами, що проводяться в Україні, і часто ставлять питання боротьби з корупцією на чільне місце у своїх вимогах щодо надання допомоги. Прозорість і відповідальність влади є ключовими умовами для отримання фінансової та військової підтримки, а також для полегшення інтеграції України в європейські та світові структури.

Отже, боротьба з корупцією в Україні в умовах воєнного стану є не просто питанням внутрішньої політики, а важливим елементом національної безпеки, соціальної стабільності та міжнародної репутації країни. Успішна антикорупційна політика допоможе Україні не лише вистояти в умовах війни, а й закласти міцний фундамент для повоєнного відновлення, економічного зростання та інтеграції в європейську спільноту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 11.11.2024).
2. Прес-релізи та звіти. Динаміка довіри соціальним інституціям у 2021-2023 роках. Київський міжнародний інститут соціоло-

- гії : веб-сайт, 2023. URL: https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1335&page=1&fbclid=IwAR0KeeDBMO51g5cbQKWeXcFZS1ZOatmRAIUhjzJuQtuLD_y4B-6D6RXqkR (дата звернення: 11.11.2024).
3. Абдуллаєв В.А. Роль громадянського суспільства у запобіганні і протидії корупції. *Публічне управління та митне адміністрування*. 2021. № 3. С. 5–13. URL: http://www.lsej.org.ua/11_2023/15.pdf (дата звернення: 11.11.2024).
  4. Справа Князева. Що змінилося за рік? *Transparency International Ukraine – Знизити рівень корупції : веб-сайт*, 2024. URL: <https://ti-ukraine.org/news/sprava-knyazeva-shho-zminylosya-za-rik> (дата звернення: 11.11.2024).
  5. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI: станом на 7 верес. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 11.11.2024).
  6. НАЗК звертає увагу Міноборони на проаналізовані статистичні дані діяльності ВЛК ТЦК та СП. НАЗК. *Національне агентство з питань запобігання корупції : веб-сайт*, 2024. URL: <https://nazk.gov.ua/uk/nazk-zvertae-uvagu-minoborony-na-proanalizovani-statystychni-dani-diyalnosti-vlk-ttsk-ta-sp/> (дата звернення: 11.11.2024).
  7. Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 11.11.2024).